

МАКЕДОНСКАТА АКАДЕМИЈА НА НАУКИТЕ И УМЕТНОСТИТЕ ВО 2018 И 2019 ГОДИНА

(ЕКСПОЗЕ НА ПРЕТСЕДАТЕЛОТ НА МАНУ, АКАД. ТАКИ ФИТИ)¹

Почитувани академици, уважени гости

Во Извештајот за работата на Македонската академија на науките и уметностите за 2018 година, којшто треба да биде усвоен на денешново Годишно собрание, е даден опстоен, сеопфатен и детален преглед на целокупната дејност на МАНУ во 2018 година. Овој извештај ќе биде објавен во посебно издание *Летопис на МАНУ за 2018* година и заради транспарентност ќе биде дистрибуиран до научната, стручната и пошироката јавност во нашата земја. Затоа, во денешното Експозе посебно ќе се сосредоточам на сумарен приказ на основната дејност на Академијата – научното и уметничкото творештво и на нејзина квалитативна оценка и вреднување.

МАНУ, во извештајниот период, оствари извонредно богата и содржајна научноистражувачка и уметничка дејност. Во 2018 година, во МАНУ се работеше врз **94 научноистражувачки и уметнички проекти**. Притоа, 64 проекти се изготвуваат во рамките на нашите шест одделенија, а 30 во рамките на нашите осум истражувачки центри. Од вкупно 94 проекти, 31 проект се билатерални научноистражувачки и уметнички проекти (15 со Бугарската академија на науките и 15 со Српската академија на науките и уметностите и 1 со Косовската академија на науките и уметностите), 10 научноистражувачки проекти се типично меѓународни и се реализираат од фондовите на ЕУ, Програмата на ОН за развој, Фондацијата Фогарти од САД, британската влада, унгарската влада, компанијата „Прајсвотерхаус“ и од други извори на средства.

Во 2018 година во МАНУ се реализираа **13 научни конференции**, од кои 7 се

---

¹ Експозе на претседателот на МАНУ, акад. Таки Фити, поднесено на редовното Годишно собрание на МАНУ, 25. 02. 2019 год.

меѓународни. Од меѓународните конференции, посебно сакам да ги споменам следниве: *Идната генерација на дијагностика, Традицијата во комуникациите и духовната култура на Југоисточна Европа* (организирана со Association internationale d'études du Sud-Est européen), *Македонистички денови во МАНУ* и заедничката научна конференција организирана во Берлин, со Научното друштво „Лајбниц“, на тема: *Западна/ Средна Европа и Балканот во духовно - културниот дијалог 1900 – 1939 година* (последниве три даваат посебен придонес во афирмацијата на македонскиот јазик, култура, традиции и посебност), т.е. во сферите коишто влегува во мисијата на модерните европски национални академии. Во рамките на домашните научни конференции посебно треба да се одбележат двете научни расправи посветени на *Договорот на Република Македонија и Република Бугарија за пријателство, добрососедство и соработка*, и на *Договорот со Република Грција (Спогодбата од Преспа – меѓународно значење и импликации врз евроатлантските интеграции на Република Македонија)*, организирани од страна на нашиот Центар за стратегиски истражувања, понатаму, научната конференција на тема *Идните предизвици на економскиот развој и економските политики на Република Македонија*, одржана во Охрид во соработка со Владата на Република Македонија, НБРМ и Стопанската комора на Македонија, и научната конференција *Загадувањето на градовите во Република Македонија: кои се решенијата?*.

Годинава организиравме и одржавме и бројни **научни форуми, тркалезни маси, јавни дискусии** и други стручни и научни расправи во различни области на науките и уметностите. Притоа, посебно значајни се оние поврзани со расправата за *Нацрт - Законот за високото образование, третата јавна дискусија за Нацрт - амандманите за измени на Уставот на Република Македонија*, понатаму форумот на тема *Македонска транспортна револуција*, расправата за *структурните промени и извозната диверсификација на македонската економија* и сл. Академијата во 2018 година организираше и 4 свечени собири, 7 предавања на истакнати научници од земјата и странство, вклучувајќи го тука и пристапното предавање на дописниот

член на МАНУ, проф. д-р Блажо Боев на тема: *Алишар – нови форми на живот*, десетина промоции на нови изданија, и 3 изложби. Оваа година се реализираа и десетина значајни настани во рамките на Научната и уметничката визита во Куќата Уранија во Охрид (Охридската школа на природното право, предавања на наши и на странски академици, промоции, изложби, поетски портрети и сл.).

Академијата, во 2018 реализираше и вонредно богата издавачка дејност. Во 2018 година, МАНУ објави 42 изданија – 14 периодични изданија, 25 посебни изданија, 2 изданија на Фондот „Трифун Костовски“ и еден каталог за изложба во Куќата „Уранија“ во Охрид. Овде сакам да истакнам дека периодичните изданија *Прилози* на Одделението за медицински науки и на Одделението за природно-математички и биотехнички науки се индексирани во познати светски бази на реномирани научни списанија. Во рамките на 25 -те посебни изданија на МАНУ, публикувани се значајни и вредни дела на наши академици од областа на книжевноста, лингвистиката, историјата, правото, економијата, медицината, геологијата и од други области. Вкупниот обем на објавени страници изнесува 9.673.

Научното и уметничкото творештво на членовите на МАНУ, дома и во странство, продолжува со несмален интензитет. Членовите на Македонската академија на науките и уметностите објавиле и приредиле 66 монографии, од кои 41 на македонски јазик и 25 на други јазици. Во научни и стручни списанија, зборници на трудови или он-лајн на интернет, членовите на МАНУ објавиле вкупно 240 трудови, од кои 106 во странски списанија или зборници. Во списанија со импакт-фактор се објавени 112 трудови. Членовите на МАНУ во 2018 година учествувале на 143 научни и стручни собири (од кои 72 во странство) и одржале 10 предавања или презентации. Во сферата на научноистражувачката и уметничката дејност, членовите на МАНУ учествувале во 34 научноистражувачки, литературно-книжевни или уметнички проекти во други институции (од кои 24 во странски институции), објавиле 43 раскази, песни или одломки од прозни текстови и стихови, превеле 3 научни или книжевни дела, одржале 2 самостојни изложби, а со свои дела учествувале на 2 групни изложби и воделе или учествувале на 12 семинари,

работилници, дебати и литературни манифестации. Членовите на МАНУ во 2018 година создале 47 слики (во акварел, маслена и комбинирана техника) и 10 мозаици. Членови на МАНУ се главни уредници, заменици на уредници или членови на уредувачки одбори на 34 домашни и на 39 странски зборници и списанија (печатени или електронски) од областа на науката, културата и уметноста. Членовите на МАНУ имале 7 студиски престои во странски научноистражувачки институции.

За својата плодна и успешна научноистражувачка и творечка уметничка дејност, членовите на МАНУ во 2018 година добиле 3 странски и 5 домашни награди и признанија.

Заклучно со 2018 година, 13 членови на МАНУ се членови и на Европската академија на науките и уметности.

Во текот на 2018 година дополнително се засили **меѓународната научна соработка** на МАНУ со странските академии со кои имаме склучено договори за соработка, со асоцијациите на академии во кои членува МАНУ, како и со други странски организации и научни институции. Во Извештајот за работата на МАНУ за 2018 година е презентираан детален преглед на реализираните официјални посети на странски академии и асоцијации на академии, на посети на наши академици и надворешни научни соработници на МАНУ на странски академии во рамките на реализацијата на заедничките научни проекти и другите форми на меѓуакадемска соработка (заедничко аплицирање за проекти од европските фондови, заедничко објавување на научни трудови, заеднички научни расправи, партиципација и соработка во рамките на Western Balkans – процесот) итн. Овој вид соработка е реализиран со академиите на сите соседни земји, понатаму со Национална академија Линчеи, Италија, во рамките на Western Balkans – процесот, со Полската академија на науките, со Кралската фламанска академија на науките и уметностите на Белгија, со Научното друштво „Лајбниц“ од Берлин и со меѓународните асоцијации и организации на академии – АЛЕА, Конференција на академиите од Дунавскиот регион, Евромедитеранската академска мрежа и др. Посебно треба да се истакне

дека минатата година се интензивираше и соработката со Кинеската академија за општествени науки. Во тие рамки, МАНУ беше домаќин на делегацијата на Институтот за светска историја при Кинеската академија за општествени науки и на делегацијата на Кинеската академија за општествени науки на високо ниво, предводена од нејзиниот потпретседател проф. Ванг Џингчинг. Последнава се реализираше во рамките на *Пејингскиот Think Tanks симпозиум на високо ниво на Кина и земјите на Централна и Источна Европа*, кој минатата година се одржа во Скопје. Притоа, претседателот на МАНУ и потпретседателот на Кинеската академија за општествени науки потпишаа Договор за соработка меѓу двете академии. Дел од нашата меѓународна активност се и честите посети на странски амбасадори на Академијата кои ни помагаат во воспоставување на соработка со академиите и со научните институции во нивните земји. Оваа година, нашата Академија ја посетија и двајца добитници на Нобелова награда – Госпоѓата Видет Бушамауи, добитничка на Нобеловата награда за мир и професор Ферит Мурат, добитник на Нобеловата награда за медицински науки и член на МАНУ надвор од работниот состав.

Почитувани академици, уважени гости,

Мојата резимирана оценка за суштинските карактеристики на основната дејност на МАНУ во текот на 2018 година е следнава:

Прво, успешно и навремено ги реализиравме активностите и настаните предвидени со Програмата за работа на МАНУ во 2018 година, која и во оваа година се одликуваше со својата комплексност и диверзифицираност во сите области на нашата научноистражувачка и уметничка дејност.

Второ, содржините на Програмата за работа на МАНУ во 2018 година, посебно оние најнепосредно поврзани со нашата основна дејност, суштински гледано, упатуваат на посветеноста на МАНУ на два основни и заемно условени и меѓузависни приоритети од клучно значење за идниот развој на земјата.

Првиот е нашата сосредоточеност на проучување на евроатлантските интеграциски процеси. Факт е, сеедно колку тоа некој сака да го проблематизира, да го оспорува, па дури и да го маргинализира, дека Академијата со својот научен интегритет и дигнитет и со стекнатата меѓународна репутација даде посебен придонес во имплементацијата на идејата, содржана во нашиот документ *Приоритети на идниот развој на Република Македонија*, за изградба на нов и обединет Балкан, на Балканот како подрачје на мир, стабилност и економски просперитет. Кога го велам ова, мислам, пред сè, на нашиот придонес за склучувањето на Договорот за пријателство, добрососедство и соработка со Република Бугарија, преку интензивирањето на соработката со БАН во автономните сфери на општеството (науката, уметноста, културата и образованието) и во научната елаборација на придобивките од Договорот за перспективите на евроатлантската интеграција на Република Македонија, како и на нашиот придонес во склучувањето на Преспанскиот договор со Република Грција, преку активно учество на Академијата во подготовката на аргументација за преговорите со Грција и во научното толкување на Договорот, на неговото меѓународно значење, на економските придобивки и пошироко на импликациите врз евроинтеграцискиот процес на нашата земја.

Вториот приоритет врз кој се базираше Програмата за работа на МАНУ во 2018 година се однесува на нашата посветеност и научна елаборација на ***Планот за итни реформски приоритети*** во земјата. Да потсетам, обврските преземени во овој документ се однесуваат на развојот на демократијата и владеењето на правото, враќање на демократскиот амбиент во Собранието на Република Македонија и создавање услови за негово непречено функционирање, судските реформи, реформите во медиумите, јавната администрација, безбедносните служби, борба против организираниот криминал и корупцијата, креирање услови за фер и демократски избори итн. МАНУ и посебно нашиот Центар за стратегиски истражувања континуирано работи на научно промислување на оваа комплексна проблематика – постојано во Академијата се одржуваат научни расправи и јавни

дебати посветени на споменатите сфери на идните реформски приоритети. Тоа се однесува и на нашата посветеност на научно следење на реформите во сферата на образованието, идниот економски раст и развој, еколошките проблеми итн.

Трето, со задоволство можам да констатирам дека во МАНУ расте бројот на научни проекти, научни расправи (меѓународни и домашни конференции, симпозиуми, советувања, тркалезни маси и сл.) и на изданија на МАНУ кои се сосредоточени врз реформските приоритети на земјата и кои, во согласност и со нашата советодавна функција, се повеќе се *policy oriented*, т.е. настојуваат да предложат научно фондираны препораки, насоки и сугестии за креаторите на политиките во одделните области од научното и уметничкото творештво;

Четврто, меѓународната димензија во нашата научноистражувачка работа и во уметничкото творештво успешно се одржува и понатаму се засилува, што е од посебно значење за меѓународниот углед на македонската наука, уметност, култура, на нашата Академија и на земјата во целина.

Почитувани академици, драги гости,

Конципирањето на Нацрт-програмата за работа на МАНУ во 2019 година повторно поаѓа од основните постулати содржани во нашиот документ *Приоритети на идниот развој на Република Македонија*, со напоменување дека, со оглед на фактот што реализацијата на *Договорот за пријателство, добрососедство и соработка со Република Бугарија* е во тек, а *Преспанскиот договор* е склучен, МАНУ посебно ќе се фокусира врз научно промислување на пристапите за вистинско спроведување на обврските што произлегуваат од двата договора, како и врз научно проучување на приоритетните реформи не само во сферата на владеењето на правото и развојот на демократијата, туку и во останатите научни области, уметноста, културата, образованието, научно-истражувачката работа, иновациите и технолошкиот и економскиот развој на македонската економија и на македонското општество.

Во 2019 година е предложена обемна и богата работна програма. Во научната програма за 2019 година се вклучени вкупно 89 научноистражувачки и уметнички проекти од разни области. Од нив, 62 ќе се реализираат во рамките на одделенијата на МАНУ и 27 во рамките на истражувачките центри на Академијата. Од вкупниот број научноистражувачки и уметнички проекти, 42 проекти, *de facto*, се меѓународни – билатерални, трилатерални и научноистражувачки проекти целосно финансирани од меѓународни извори.

Оваа година, во рамките на билатералната соработка со Бугарската академија на науките и со Српската академија на науките и уметностите ќе се реализираат по 15 заеднички научноистражувачки проекти (односно вкупно 30 проекти) и ќе се објавуваат и промовираат резултатите од истражувањето. Со Бугарската академија на науките ќе продолжи реализацијата и на други форми на соработка заради конкретизирање на содржините што произлегуваат од Договорот за соработка и пријателство меѓу двете земји. Од друга страна, оваа година, прв пат, во рамките на билатералната соработка со Унгарската академија на науките ќе се реализира научноистражувачки проект од областа на историските науки, а со Академијата на науките и уметностите на БиХ проект од областа на уметноста. Со Кинеската академија за општествени науки се очекува засилување на соработката во рамките на глобалниот научен проект *Пајџоџи на свилајџа* и *Процесоџи 16 + 1*.

Одделенијата и истражувачките центри на МАНУ во своите програми за работа во 2019 година предвидуваат реализација на околу 50 научни собири (домашни и меѓународни научни конференции, тркалезни маси, работилници, јавни дебати и сл.) и свечени собири. Во Одделението за општествени науки и во Центарот за стратегиски истражувања доминираат теми врзани за реформските приоритети – владеењето на правото, судските реформи, евроатлантските интеграциски процеси, образованието, научноистражувачката дејност и економијата. Во Одделението за лингвистика и литературна наука и во Истражувачкиот центар за ареална лингвистика доминираат теми поврзани со македонската книжевност и научното истражување на македонскиот јазик. Одделението за уметност ќе организира шест изложби и два научни собири –

едниот посветен на 80 годишнината од објавувањето на „Бели мугри“ на Коста Рацин, а другиот научен собир, со наслов Омаж за Горан Стефановски, ќе биде посветен на творештвото на неодамна починатиот Горан Стефановски, член на МАНУ надвор од работниот состав. Истражувачкиот центар за културно наследство ќе организира научна конференција на тема 200 години од раѓањето на Дичо Зограф. Еден дел од научните и свечените собири ќе се организираат во рамките на одбележување на годишнини од раѓањето на наши академици, меѓу кои и 100 години од раѓањето на акад. Ѓорѓи Филиповски, единствениот жив академик од првиот работен состав на МАНУ. МАНУ во текот на 2019 година ќе организира и промоции на своите публикации заради запознавање на пошироката јавност со резултатите од научното и уметничкото творештво.

Во рамките на континуираниот ангажман во следењето на образовниот систем, науката и технолошкиот развој и предлагање решенија за негови промени и интегрирање во европскиот образовен и научноистражувачки простор, МАНУ ќе продолжи со организирање научни и стручни расправи, тркалезни маси, публикација на научни трудови, превод на научни трудови и сл., значајни за успешно спроведување на реформите во овие витални и автономни сфери на општеството.

Програмата за работа на МАНУ во 2019 година предвидува обемна издавачка дејност – 17 периодични изданија, околу 80 посебни изданија и 8 споменици за починати академици. Издавачката дејност и оваа година ќе биде значајно помогната од Фондацијата „Трифун Костовски“ при МАНУ.

МАНУ активно ќе соработува и со академиите од другите соседни земји, како и со другите академии и научни друштва со кои има склучено договори за соработка, при што се планира и склучување договор за соработка со Француската академија на науките, како и зајакнување на соработката со Романската академија на науките и со Кинеската академија за општествени науки. Соработката со академиите од Југоисточна Европа и со академиите од развиените земји вклучени во т.н. Берлински процес (Австрија, Германија, Франција, Италија, Словенија и Велика Британија) ќе продолжи и во текот на 2019 година. Во текот на оваа година, посебна комисија на

МАНУ и Косовската академија на науките и уметностите ќе утврди заеднички научноистражувачки проекти врз кои ќе се работи во наредниот период.

Јакнењето на меѓународната димензија во научноистражувачката и уметничката дејност на МАНУ останува наш значаен приоритет. Во последните неколку години расте бројот на апликации на МАНУ за добивање меѓународни проекти со финансиска поддршка од европските фондови и од други меѓународни организации и институции, поради што расте и бројот на добиени и реализирани проекти со средства од странски извори.

Прашањата и проблемите на евроатлантскиот интеграциски процес на Република Македонија ќе бидат значаен приоритет во активноста на МАНУ. Ова, особено и поради фактот што, покрај извесниот влез на земјата во НАТО, сега се создадени и реални можности за започнување на преговорите со ЕУ. Академијата веќе е вклучена во евидентирањето на експерти од Република Македонија (од МАНУ, од универзитетите и од другите научни институции) во рамките на започнатиот скрининг-процес. Во текот на 2019 година, Центарот за стратемиски истражувања на МАНУ и Советот на МАНУ за евроинтеграции ќе ја интензивираат соработката со Секретаријатот за европски прашања на Владата и со други владини ресори и тела, со цел МАНУ активно да учествува во давањето сугестии, забелешки и предлози при конципирањето и подигањето на квалитетот на документите од посебно значење за развојот на земјата, а во тие рамки и за евроатлантскиот интеграциски процес.

Еден од приоритети на МАНУ и во текот на 2019 година ќе биде понатамошно јакнење на советодавната функција на МАНУ, како врвна научна и уметничка институција. Преку публикација на резултатите од нашата научноистражувачка работа и заклучоците од научните собири, нивна презентација пред пошироката научна и стручна јавност во земјата, пред владините функционери и сл., МАНУ ќе учествува во креирањето на политики во областа на науките и уметностите и во вкупниот развој на земјата.

Програмата на Македонската академија на науките и уметностите за 2019 година е отворена и флексибилна и таа ќе се изменува и дополнува со предлози што

ќе ги прифати Претседателството на МАНУ и ќе се реализира во рамките на одобрените буџетски средства од сите извори на финансирање, утврдени во Буџетот на Академијата.

Во 2019 година, Собранието на МАНУ ќе ја спроведе постапката за избор на претседател, потпретседатели и секретар на Академијата, како и на избран член на Претседателството на МАНУ. На седницата на Собранието, одделенијата на МАНУ ќе ја спроведат постапката за избор на секретари на одделенијата.

Во тековната година, ќе ја отвориме постапката за формирање истражувачки центар при МАНУ за јазик, култура и културно наследство на заедниците во Република Македонија. Оваа година, по повод одбележување на 100-годишнината од раѓањето на акад. Ксенте Богоев, Претседателството на Академијата предложи преименување на Центарот за стратемиски истражувања на МАНУ во Центар за стратемиски истражувања „Ксенте Богоев“. Исто така, Претседателството на Академијата предложи преименување на Центарот за културно наследство на МАНУ во Центар за културно наследство “Цветан Грозданов“.

Оваа година ќе работиме и на измени на Статутот на МАНУ што предвидуваат и измени на постапката и процедурите за избор на нови членови во работниот состав на Академијата.

Почитувани академици, уважени гости,

Откако нашата земја во периодот 2015 - 2017 година помина низ тешка политичка и општествена криза, најтешка од нејзиното осамостојување, во меѓувреме се склучени два значајни договори со нашите соседи (*Договорот за пријателство, добрососедство и соработка со Република Бугарија и Преспанскиот договор со Република Грција околу спорот со името*) со што се создадени најзначајните претпоставки земјата, дефинитивно, да се врати на патот на евроатлантските интеграциски процеси. Реализацијата на договорот со соседна Бугарија е во тек, а Преспанскиот договор неодамна стапи на сила, при што ООН не запиша во редот на признаени земји под новото име *Република Северна Македонија*.

Сега, почитувани, Република Северна Македонија е исправена пред нови, уште потешки и посериозни предизвици – да се тргне во доследно спроведување на реформските приоритети во сите сфери на општественото живеење, да излеземе од кругот на “заробена држава“, односно решително да се тргне во процесот на департизација на политичките и економските институции и да се динамизира економскиот раст и развој на земјата. Трите споменати обврски, „домашни задачи“ пред кои сме исправени се нагласено меѓузависни и од круцијално значење за изградба на Република Северна Македонија како демократско, економски просперитетно и модерно мултиетничко општество.

Колку се сериозни проблемите во нотираниве сфери укажуваат следниве факти: со кулминарање на кризата стапките на раст на македонската економија значително се намалија – од 3,9 % во 2015, на 2,0 % во 2016 и на нула проценти во 2017 година; растот на македонската економија главно е детерминиран од порастот на вработеноста и на физичкиот капитал, додека придонесот на т.н. вкупна факторска продуктивност (на технолошките промени во најширока смисла на зборот), е значително помал, не само во однос на високоразвиените земји туку и во однос на средноразвиените земји. Тоа, меѓу другото, покажува дека растот, главно, е генериран од традиционалните сектори – трговијата, градежништвото, земјоделството, класичните индустриски гранки и сл. (кои се одликуваат со ниска додадена вредност и ниска продуктивност), додека придонесот на модерните економски сектори и фактори на раст (ИКТ-секторот, технолошкиот прогрес – знаењето имплементирано во машини и сл.) е скромно. Во одделни периоди придонесот на вкупната факторска продуктивност за динамизирање на растот е со негативна вредност. Тоа условува дури четири пати пониска продуктивност на трудот на македонскиот работник во однос на просечната продуктивност на европскиот работник.

Наспроти големото значење на институциите за динамизирање на растот (силните институции ги штитат сопственичките права, ги охрабруваат

продуктивните инвестиции во машини, човечки капитал и технологии, ги оневозможуваат политичките и бизнис-елитите да го експропираат доходот и да ги присвојуваат инвестициите на другите луѓе, им осигуруваат еднакви можности на луѓето да инвестираат во човечки капитал итн), нашите институции денес сеуште се високопартизирани, со недоволен капацитет на дејствување, неефикасни, нетранспарентни и со слаб кредибилитет. Политичките партии, особено во периодот по 2008 година, ги „заробија“ институциите, освојувајќи го просторот надвор од нивната претпоставена сфера на дејствување и од нивните компетенции иманентни за демократските општества. Просечната вредност на композитниот индекс (т.н. Worldwide Governance Indicators), со кој Светската банка го мери квалитетот на владеењето и квалитетот на институциите, во 2016 година за нашата земја беше негативна и изнесуваше - 0,7, наспроти + 0,5 за земјите споредливи со Република Северна Македонија. Вредноста на овој индикатор дополнително се влоши како последица на кризата од 2015 – 2017 година. Европската комисија во врска со владеењето на правото и спроведувањето на економските закони кај нас констатира дека во земјата постои слаб капацитет на институциите за спроведување на законите, дека регулацијата, правилата и деловните договори се спроведуваат на нееднаков начин за различните деловни субјекти и дека тоа остава простор за дискрециона интерпретација на бизнис-регулативата од страна на јавната администрација.

Сега, клучно прашање е како да се надминат овие сериозни проблеми. Научните испитувања на оваа проблематика во светски размери, а и испитувањата кај нас (во дел и испитувањата на оваа проблематика во рамките на МАНУ) упатуваат на неколку значајни заклучоци и сугестии кои, во оваа пригода, сакам да ги упатам до Владата на Република Северна Македонија, до креаторите на политиките, до политичките партии и до другите релевантни субјекти во земјата.

Прво, најсинтетички гледано постојат три групи фактори кои ги детерминираат проблемите во нотираните сфери: отсуство на владеење на правото, логиката на поставеност, функционирање и практикување на власта од страна на политичките партии и влошувањето на квалитетот на образовниот систем. Притоа,

посебно ќе нагласам дека демократизацијата на партиите и на општеството во целина е вонредно значаен услов за создавање силни институции кои ќе испорачуваат динамичен и одржлив раст. Искуствата на низа земји кои се соочувале со слични проблеми недвосмислено потврдуваат дека паралелно со демократизацијата на општеството е неопходно да се елиминират и изворите на de facto политичката моќ на политичките и на бизнис - елитите формирани во претходниот период, за да се спречи нивното дејствување во правец на опструкција на реформите на институциите – методите на дејствување на политичките и на бизнис-елитите се добро познати: лобирање, коруптивно однесување, т.е. различни облици на подмитување, барање рента, па дури и употреба на присила за заштита на стекнатите привилегии. Без тоа, секогаш постои опасност реформскиот процес да стане ревизибилен – постигнатиот напредок во реформите да се врати назад, на почетната точка. Сето ова покажува колку е значајно поглавјето во преговорите со ЕУ коешто се однесува на комплексната проблематика на владеењето на правото. И се разбира, не е случајно што ЕУ ќе ги отвори преговорите со нашата земја токму со ова поглавие.

Второ, неопходна е демократизација внатре, во самите политички партии. Партии со крајно авторитативна внатрешна структура и хиерархија не можат да промовираат демократија во општеството ниту кога се во опозиција, а уште помалку кога ќе дојдат на власт. Внатрешната демократизација е битна претпоставка за подигање на општата политичка култура, за развој на културата на толеранција и дијалог за разрешување на сите проблеми во општеството, вклучувајќи ги тука и оние најчувствителните кои навлегуваат во сферата на меѓуетничките односи и изградба на мултикултурно општество.

Трето, неопходно е подобрување на законската рамка што го регулира организирањето и дејствувањето на партиите.

Четврто, квалитетот и ефикасноста на институциите, редовно е условен од квалитетот на кадрите кои се вработени во нив и особено од квалитетот на првите луѓе на институциите. Оттука, несоодветниот квалитет на образовниот систем, на

сите степени на образование, евидентно влошен во последниве десетина години, долгорочно продуцира слаби и неефикасни институции. Овој фактор кај нас е дополнително потенциран со постоењето енормно висока невработеност, претежно од структурна природа, којашто води до депрецијација на човечкиот капитал, т.е. до губење на знаењата и вештините стекнати од формалниот образовен систем – таков каков што е. Оттука, неопходни се длабоки реформи во образовниот систем на земјата. Ова дотолку повеќе што ефикасноста на образовниот систем во земјите на Западен Балкан, според тоа и кај нас, е загрижувачки ниска. Имено, истражувањата на оваа проблематика упатуваат дека ефикасноста на образовниот систем е само 13% - тоа значи дека од 100 дипломирани студенти на нашите универзитети, само 13 можат, без особени проблеми, да најдат вработување соодветно на нивните квалификации, знаења и вештини.

Нема сомнение дека со влезот во НАТО и со отворањето на преговорите со ЕУ, Северна Република Македонија ќе се стекне со значајни придобивки за динамизирање на економскиот раст. Тие ќе се испорачуваат преку зголемен прилив на странски директни инвестиции во земјата, унапредување на институционалната рамка, доброто управување и сигурноста за водење бизнис и преку промените во очекувањата на економските субјекти. Но, да не заборавиме – ваквите придобивки ќе можат да се остварат само доколку, во претстојниот период, успешно си ја завршиме „домашната задача“ поврзана со реформските приоритети за кои претходно говорев.

Почитувани академици, уважени гости,

МАНУ, како и до сега, активно ќе учествува и ќе го дава својот целосен придонес во спроведувањето на реформските процеси и приоритети преку нивно научно следење, истражување и осмислување и преку експертска помош особено во автономните сфери на општеството – науката, уметноста, културата и образованието. Тоа е не само наша законска обврска, туку и наша морална должност

и одговорност - да ја градиме нашата земја како модерно, демократско и економски просперитетно општество.

Ви благодарам за вниманието.